

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNAN MIETINTÖ 3/1999 vp

Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toiminta- kertomus vuodelta 1998

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 2 päivänä kesäkuuta 1999 lähettänyt sosiaali- ja terveysvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomuksen vuodelta 1998 (K 5/1998 vp).

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen puheenjohtaja Jorma HUUHTANEN
- Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen varapuheenjohtaja Marjatta Vehkaoja

- vanhempi hallitussihteeri Juha Rossi, sosiaali- ja terveysministeriö
- pääjohtaja Pekka Tuomisto ja johtaja Matti Puhakka, Kansaneläkelaitos
- Kansaneläkelaitoksen tilintarkastajien puheenjohtaja, pääjohtaja Tapio Leskinen
- puheenjohtaja Brita Järvinen, Kansaneläkelaitoksen Toimihenkilöt ry.

Puheenjohtaja Marjatta Vehkaojan ja varapuheenjohtaja Timo Ihamäen ollessa asiassa estyneitä on valiokunta valinnut tilapäiseksi puheenjohtajaksi edustaja Marjaana Koskisen.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Kansaneläkelaitoksen hallinto

Kansaneläkelaitoksen hallintoa on viime vuosi-
na selvitetty. Asiassa ei kuitenkaan toistaiseksi
ole edetty, vaan asia on jäänyt jatkoselvitysten
vara. Sosiaali- ja terveysvaliokunta kiirehtii
Kansaneläkelaitoksen sisäisen hallinnon sel-
keyttämistä sekä sitä, että valittu hallintoratkai-
su huomioon ottaen harkitaan laitoksen henki-
löstön edustusta laitoksen hallintoelimissä.

Kansaneläkelaitoksen rahoituksen turvaami- nen

Kansaneläkelaitoksen tuotot olivat valtuutettu-
jen toimintakertomuksen mukaan 54 511 miljoonaa
markkaa ja kulut 55 452 miljoonaa mark-
kaa. Tuotoista 1 443 miljoonaa markkaa oli val-
tion takuusuorituksia kansaneläke- ja sairausva-
kuutusrahastoon. Vakuutusmaksut olivat 36 pro-
senttia tuotoista ja valtion suoritukset 54 pro-
senttia. Loppu 10 prosenttia Kansaneläke-
laitoksen tuotoista koostui kuntien suorituksis-
ta, eräiden tulojen ohjaamisesta Kansaneläkelai-
tokselle sekä Kansaneläkelaitoksen rahastojen
omaisuuden tuotoista ja takautumissuorituksis-
ta.

Pääosa Kansaneläkelaitoksen maksamista etuuksista rahoitetaan valtion varoista. Kansaneläkelaitoksen omiin tuottoihin osittain perustuvan kansaneläkkeen ja periaatteessa kokonaisuudessaan perustuvan sairausvakuutuksen rahoitus on hoidettava turvaavalla ja vakaalla tavalla. Valtion takuusuorituksia tulee käyttää vain välttämättömään maksuvalmiuden varmistamiseen siten, että kansaneläkkeen ja sairausvakuutuksen rahoitusomaisuuden vähimmäistaso saavutetaan. Samalla valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että niin sanotusta harmaasta taloudesta syntyvät julkisen talouden menetykset kohdistuvat myös Kansaneläkelaitokseen, joten tältäkin kannalta harmaan talouden kitkeminen yhteiskunnasta ja yhteiskunnallisista asenteista on tärkeää.

Työkyvyttömyyseläkekäytäntö

Valiokunta kiirehtii työkyvyttömyyseläkkeiden ja yksilöllisten varhaiseläkkeiden ratkaisutoiminnan ja eläkeratkaisujen hylkäämiseen johtaneiden syiden selvittämistä eläkkeen hakijoiden oikeusturvan parantamiseksi. Asiakkaan neuvontaa ja kokonaisvaltaista tilanteen arvioimista yhdessä muiden viranomaisten kanssa tulee tehostaa. Kansaneläkelaitoksen tulee myös valmistella lainsäädännön muutosehdotuksia, joilla voidaan tukea kuntoutukseen hakeutumista ja ehkäistä väliinpuotoamista erilaisissa etuustilanteissa.

Väärinkäytökset ja takaisinperinnät

Sosiaaliturvan väärinkäytöksissä keskeinen torjuntakeino on viranomaisilla jo olevan tiedon tehokas käyttäminen siten, että eri etuuksien samanaikaiseen saamiseen kiinnitetään huomiota. Tällöin tulee myös lisätä viranomaisten välistä yhteistyötä ja tiedon vaihtoa muun muassa Kansaneläkelaitoksen, vero- ja työvoimaviranomaisten sekä kuntien kesken. Toisaalta tietojen vaihdossa on kiinnitettävä riittävästi huomiota tietosuoja koskeviin näkökohtiin sekä hallinnon yleisten periaatteiden, kuten tarkoitussidonnaisuusperiaatteen ja suhteellisuusperiaatteen kunnioittamiseen.

Valiokunnan saaman tiedon mukaan sosiaaliturvan väärinkäytöksiä selvittää sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä. Valiokunta pitää tärkeänä, että Kansaneläkelaitos osaltaan aktiivisesti vaikuttaa väärinkäytösten torjuntaan ja ehkäisyyn sekä pyrkii osaltaan edistämään lainsäädännön kehittämistä sellaiseksi, että myös tahattomasti syntyvä sosiaaliturvan liikamaksu ehkäistyy. Henkilökunnan mahdollisuuksia neuvontaan on parannettava. Tässä suhteessa esimerkiksi viranomaisten tekemä osoitetietojen nykyistä kattavampi ja perusteellisempi kirjaaminen muodostaa merkittävän mahdollisuuden.

Sosiaaliturvan takaisinperintään voidaan joutua monista syistä. Asiakkaat eivät aina huomaa ilmoittaa olosuhteissaan tapahtuneista muutoksista, jotka johtavat väärin perustein tapahtuvaan liikamaksuun tai eri etuuksien viivästymisen saattaa kuittausmenettelyissä olevien puutteiden johdosta johtaa takaisinmaksuvaatimukseen. Erityistä huomiota on kiinnitettävä etuuspäätöksen riittävän nopeaan käsittelyyn. Erityinen ongelma näyttää syntyneen opintotukien liikamaksuista, mikä saattaa osittain johtua opintotuen monimutkaisesta lainsäädännöstä, ja tuen suhteesta opintojen aikana saatuihin muihin tuloihin. Lisäksi tilanne näyttää siten epätydyttävältä, että opintotuen valtion takausvastuusaatavat kasvavat nopeasti muun muassa sen johdosta, että jo vähäisistä viivästyksistä opintolainojen takaisinmaksussa pankit siirtyvät takausvastuun käyttöön ja siitä, että mahdollisista maksuhäiriömerkinnöistä huolimatta ainakin jossain määrin myönnetään valtion takausvastuun perusteella opintolainoja. Kun saadun selvityksen mukaan myös tämä seikka on selvitysten alaisena, valiokunta kiinnittää valtuutettujen huomiota asiaan ja pitää tärkeänä, että kysymystä seurataan ja ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin.

Koulumatkatuet

Sosiaalietuusjärjestelmillä on toisinaan sosiaalipoliittisten tavoitteiden rinnalla myös muita yhteiskuntapoliittisia tavoitteita, tai järjestelmä pyritään rakentamaan sellaiseksi, etteivät sen vaikutukset muuhun yhteiskunnan toimintaan muo-

dostu haitalliseksi. Tällöin seurauksena usein on monimutkainen järjestelmä, kuten esimerkiksi asuntopoliittisia näkökohtia huomioon ottavassa asumistuessa ja koulutuspoliittisia näkökohtia huomioon ottavassa opintotuessa.

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan käsityksen mukaan koulumatkatuella on myös muita kuin opiskelijoiden tukemiseen liittyviä tavoitteita muun muassa koulutukseen osallistumisen edistämiseksi, harvaan asuttujen alueiden liikenteen ylläpitämiseksi ja laajasti ottaen myös ympäristöpoliittisia tavoitteita joukkoliikenteen suosimiseksi. Järjestelmää tulee selvittää, jotta saavutetaan tasapaino sosiaalipoliittisten, muiden yhteiskuntapoliittisten ja hallintoon liittyvien näkökohtien kesken.

Eri etuusjärjestelmien tulee olla hallinnollisesti riittävän selkeitä ja yksinkertaisia, jotta toimeenpanosta aiheutuvat kustannukset eivät ole kohtuuttoman korkeat itse järjestelmän kustannuksiin verrattuna. Koulumatkatuen kehittämistä on jatkettava tavoitteena järjestelmä, joka ottaa riittävästi huomioon tuen eri tavoitteet mukaan lukien hallinnon rationaalisuus.

Päätösehdotus

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että tämä mietintö lähetetään tiedoksi Kansaneläkelaitoksen valtuutetuille.

Helsingissä 15 päivänä kesäkuuta 1999

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

tp.pj. Marjaana Koskinen /sd
jäsen. Eero Akaan-Penttilä /kok
Merikukka Forsius /vihr
Tuula Haatainen /sd
Saara Karhu /sd
Inkeri Kerola /kesk
Niilo Keränen /kesk

Juha Rehula /kesk
Päivi Räsänen /skl
Sari Sarkomaa /kok
Marjatta Stenius-Kaukonen /vas
Raija Vahasalo /kok
Jaana Ylä-Mononen /kesk.